

УДК 322-028.42.001.18: 929 В. Садовський (477) (045)

М.Ю. ШЕВЧИШЕН

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У НАУКОВИХ ПРОГНОЗАХ ПРОФЕСОРА В. САДОВСЬКОГО

У статті висвітлено процеси оформлення українських етнографічних кордонів, перехід їх у стадію стабілізації і закріплення в існуючих межах у 20–30-х рр. ХХ ст., зміни української національної території і прогнози вченого щодо нашого національного й економічного розвитку в майбутньому на основі реальних фактів і процесів, які мали місце в Україні.

Ключові слова: національні перспективи, етнографічні кордони, національна територія, експансія, Донбас, чорноморське узбережжя.

Формування території сучасної України протягом усього історичного періоду було складним і тривалим процесом. Привабливий і стратегічно важливий геополітичний простір, на якому формувалася Україна як держава, часто перетворювався на зону нестабільності й суперництва сусідніх країн. У цій площині значний інтерес становлять наукові дослідження процесів формування українських етнографічних кордонів у 20–30-х рр. ХХ ст. Займався цими проблемами і В. Садовський, зокрема, у його статті “За завісою майбутнього” й інших публікаціях висвітлені зміни української національної території. Є цікавими для сучасників і прогнози вченого щодо нашого національного й економічного розвитку в майбутньому.

Дослідженнями проблем нашої національно-етнографічної території на початку ХХ ст. займалися відомі науковці: М. Грушевський, В. Гериневич, М. Кордуба, В. Кубійович, Т. Олесевич, С. Рудницький, С. Томашівський, І. Шимонович та ін. [8]. Серед сучасних дослідників наукову спадщину вченого вивчав О. Шаблій [3]. Окремі аспекти діяльності ученого висвітлені в публікаціях О. Вісьтак, Я. Жупанського, А. Заводовського.

Метою статті є аналіз праць В. Садовського, дослідження процесів формування українських етнографічних кордонів у 20–30-х рр. ХХ ст., зміни української національної території, прогнозів ученого щодо нашого національного й економічного розвитку в майбутньому; оцінка прогнозів ученого з позицій сьогодення та ознайомлення з результатами наукового передбачення В. Садовського.

Оцінюючи результати боротьби за національні інтереси України, В. Садовський писав: “Наша сучасна ситуація мало сприятлива для зосередження на перспективах національного майбутнього. Щоденна боротьба за елементарні національні права відбирає всі сили, всю енергію. За турботами сьогодення ніколи оцінити ситуацію, подумати про перспективи нашого майбутнього. Нехай кожна спроба наших національних перспектив буде не лише (zukunftsmusik) “музикою майбутнього”. Кожна така спроба має свою вагу й значення з погляду інтересів тієї щоденної боротьби, яку ми проводимо, яка складає основний зміст сьогодення націо-

нального життя. Кожна така спроба – намагання здійснити зв'язок між нашим теперішнім і майбутнім, вона не дає перетворитися щоденній національній роботі в самоціль, розмінитись на дрібниці” [4, с. 7].

Такі спроби – це зображення наших майбутніх національних перспектив. Зображення національного майбутнього – не витвір фантазії, тут існують цілком реальні факти і процеси, які мають місце в житті вже тепер. Це спроба створення певної робочої гіпотези. Вони не завжди здійснюються, але ми знаємо приклади, коли й помилкові гіпотези мали позитивне значення. Вся увага нашого покоління була сконцентрована на досягненні ідеалу української державності. У зв'язку з цим відходять на задній план питання розвитку нації, зміцнення національних кордонів. Між тим, кордони національної держави й кордони поширення нації збігаються лише у виняткових випадках. У Східній Європі, й зокрема для української нації, стабільність кордонів не існувала й не існує навіть у відносних формах [4, с. 7].

Українська етнографічно-національна людність розселилась на території від Карпат до Кавказу, маючи тенденцію поширювати свої кордони на схід і втрачаючи певну частину своєї території на заході, зазначав В. Садовський [5]. Можна стверджувати, що процес оформлення українських етнографічних кордонів переходить у стадію – від переміщення з заходу на схід до певної стабілізації, до фіксації вже існуючих кордонів. Поширення української національної території йшло шляхом хліборобської колонізації на схід і південь, де існували вільні землі. Раніше цей шлях був можливий і доцільний. Пізніше ситуація змінилася. Освоєння нових територій неможливе, якщо разом із хліборобською колонізацією не відбувається торговельна і промислова колонізація, коли поруч з селом не утворюється однорідне за національним складом місто. Ті висловлювання, що природним східним кордоном України буде Волга й Каспійське море, не мали реальних підстав [4, с. 8].

Різних форм і характеру набув процес стабілізації української національної території в окремих частинах нашої землі. Новим фактом для нашої історії був початок інтенсивного національного руху на західному пограниччі, де ми свої національні позиції весь час втрачали. Національний рух на Пряшівщині й Підкарпатті, Лемківщині, Поліссі, Холмщині, на землях, можливість належності яких до нашої національної території виглядала сумнівною, – новий етап, у який вступила нація.

Першочергове значення для майбутньої нації мали процеси закріплення етнографічної території, які відбувалися в Україні. В результаті хліборобського характеру нашої минулої колонізації ми маємо, з національного погляду, два проблемних райони – це чорноморське узбережжя й Донбас. Процес боротьби за ці райони ще не закінчився, але перевага йде на наш бік. Зростання українського населення в містах, зростання кількості українських робітників – це потенціал, який може стати активним чинником у створенні національної промисловості й торгівлі. Минулі спроби господарської відбудови народного господарства, з наданням російського

характеру створеним господарським центрам, не дали позитивного результату. Особливо з національного погляду важливим був факт краху п'ятирічки. Можливості й розміри російської експансії в майбутньому при тій ситуації, яка починає виникати, не передбачали для нас особливої небезпеки. Якщо перенести центри російської промисловості на схід з метою господарського зміцнення Сибіру, де небезпека з боку Японії має цілком реальний характер, московський центр спроможний дати Україні лише обмежену кількість людей і засобів виробництва. Отже, можливості остаточного утримання сучасної української етнографічної території в межах СРСР за нашою нацією, включаючи Донбас і чорноморське узбережжя, можливості створити тут українські міста, українську промисловість і торгівлю є цілком можливими й реальними [4, с. 9].

З іншого боку, є цілком реальна надія залишити за нашою нацією українську етнографічну територію в межах Польщі. На нашу користь діє ряд факторів. Польська експансія на наші землі й до цього часу має такий самий характер, який вона мала в минулому. Це була хліборобська колонізація й римо-католицька акція, яка мала яскраве національне забарвлення. Можливості експансії національної польської промисловості й торгівлі, за їх значної слабкості, були дуже обмежені. Між тим, думати про можливість національного захоплення певної території шляхом хліборобської колонізації, тим паче шляхом релігійної пропаганди, в сучасних умовах вже не можна, зауважував В. Садовський [4, с. 9]. Сили й можливості польської експансії на українські землі стали обмеженими, адже українські території були не єдині землі польської експансії. Польща мусила основну увагу звертати на захист свого виходу до моря, на зміцнення своїх західних земель, і це могло позначатися на послабленні експансії на сході.

Тож можна сподіватись, що в процесі стабілізації української національної території ми без додаткових витрат залишимо ці території за собою. Ті простори, які до цього часу були опановані нами як хліборобські, будуть підпорядковані промисловості й торгівлі. Зникне нонсенс наших днів, коли на українській етнографічній території існували б чужі нам у національному значенні міста. Найважливішим моментом у цьому процесі буде остаточне утвердження української нації на берегах Чорного моря. Завдання, яке стихійно намагалася розв'язати нація протягом усієї своєї історії, розвитком подій і нашими свідомими зусиллями буде вирішено на нашу користь.

Наше перетворення в сучасну націю принесе з собою значні зміни в питомій вазі окремих частин української національної території. Київ був центром, районами головних подій нашої історії були Правобережна Україна й Галичина, частково Лівобережжя, південь відігравав другорядну роль. Майбутнє має внести дуже значні зміни. Центр нашого господарського життя переміститься на південь, де на основі розвинутої металургійної й вугільної промисловості, інтенсивної міжнародної торгівлі й мореплавства, на основі відновленого сільського господарства буде створений

фундамент нашої економічної могутності. Інтенсивний розвиток господарства створить умови для широкого розвитку культурного й політичного життя, стверджував В. Садовський майже 80 років тому. Видатний український фізик і геополітик І. Пулюй у своїй праці “Україна та її міжнародне значення” писав: “Українці знають, що Україна мала в минулому спільні культурні, господарські й політичні інтереси не зі сходом, а із заходом і півднем; з цими регіонами Україна може мати такі інтереси й у майбутньому” [1, с. 50].

Києву і Правобережній частині, не зважаючи на всі історичні традиції, важко буде витримати конкуренцію із Степом і його містами, писав учений [4, с. 10]. Ті галузі промисловості, які репрезентує Правобережна Україна, – галузі з переробки сільськогосподарської сировини, зокрема цукроваріння, в національній економіці матимуть другорядне значення. У господарському значенні й Київ може відігравати другорядну роль. З цим містом пов’язані великі культурні й національні традиції, але чи є можливість залишитися йому загальнонаціональним єдиним національним центром, невідомо. На нашу думку, столиця майбутньої української держави буде не в Києві. В. Садовський допускав, що в результаті змін державний центр буде на півдні, де найінтенсивніше розвиватиметься господарство й культурне життя. У цій частині прогнози вченого не здійснилися.

Серйозним недоліком була недостатня увага до питань етнографічних територій в українській пресі та літературі, така байдужість не відповідала нашим національним інтересам. Тому вчений, вивчаючи ці питання, широко висвітлював їх у науковій літературі й періодичних виданнях.

Факт стабілізації української національної території, свідками якої ми стали, нерозривно пов’язаний з нашим остаточним утвердженням на чорноморському узбережжі й у Донбасі. Він приніс із собою нові ідеї і новий напрям у наше національне життя й культуру. В. Садовський важав, що станемо ми разом з Францією та Італією однією з середземноморських націй [4, с. 10],

Вивчаючи питання майбутнього, вчений не мав і не міг мати на той час необхідної кількості достовірних даних і фактів. Це була своєрідна робоча гіпотеза. Але сьогодні ми маємо можливість переконатись у точності наукового передбачення вченого і сприймати ці явища як належне. Думаємо, що є очевидною та важлива роль, яку відіграють для розвитку сучасної економіки України Донецький басейн і чорноморське узбережжя.

Висновки. Оцінка подій минулого, їх аналіз дали вченому можливість здійснити наукові прогнози, які значною мірою підтвердилися. Наша трансформація в сучасну націю принесла з собою великі зміни в питомій вазі окремих частин української національної території. Найважливішими подіями в цьому процесі було остаточне утвердження української нації на берегах Чорного моря, значне зростання ролі півдня в економічному розвитку України.

Список використаної літератури

1. Заставний Ф.Д. Іван Пулюй – видатний український геополітик /Ф. Заставний // Географія та основи в школі. – 2002. – № 6. – С. 49–51.
2. Новий довідник : Географія / за ред. Л.В. Пасенко. – К. : ТОВ “Казка”, 2008. – 992 с.
3. Професор Валентин Садовський / упорядн. О. Шаблій. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 306 с.
4. Садовський В.В. Перед завісою майбутнього / В.В. Садовський // Тризуб.– 1933. – Ч. 4 (362). – С. 7–11.
5. Садовський В.В. Людність західноукраїнських земель по польському перепису 30 вересня 1921 року / В.В. Садовський // Студії з поля суспільних наук і статистики. – Львів, 1927. – Т. 4. – Вип. 1. – 51 с.
6. Садовський В.В. Північно-західна Україна в світлі статистики / В.В. Садовський // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1924. – С. 3–23.
7. Садовський В.В. Українці поза межами УССР на основі перепису 1926 р. / В.В. Садовський // Українська людність СРСР. Праці Українського наукового інституту. – Варшава. – 1931. – Т. 1. – С. 138–160.
8. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О.І. Шаблій. – Львів: Львівський національний університет імені І. Франка, 2001. – 744 с.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2013.

Шевчишен Н.Ю. Геополитическое и экономическое развитие Украины в научных прогнозах профессора В. Садовского

В статье рассмотрены процессы оформления этнографических границ, переход их в режим стабилизации и укрепления в существующих пределах в 20–30-х гг. XX века, изменения украинской национальной территории и прогнозы ученого относительно нашего национального и экономического развития в будущем на основании реальных событий, происходящих в Украине.

Ключевые слова: *национальные перспективы, этнографические границы, национальная территория, экспансия, Донбасс, черноморское побережье.*

Shevchyshen M. Geopolitical and economic development of Ukraine in scientific predictions of professor V. Sadovs'kyi

The processes of formation of Ukrainian ethnographic borders in 1920-s – 1930-s, changes of Ukrainian national territory and predictions of the scientist as for our national and economic development in the future are studied in the article. Evaluation of predictions of the scientist from the point of view of current situation, and acquaintance of the modern researchers with the results of scientific prevision of Professor V. Sadovs'kyi has been done.

Formation of territory of the modern Ukraine during all its historic period was quite a complicated and prolonged process. Attractive and strategically important geopolitical space, where Ukraine was formed as a state, was changing into the zone of instability and rivalry of neighbouring countries.

Ukrainian ethnographic-national community was settling on the territory from the Carpathian Mountains to Caucasus, with the tendency to spread its borders to the East and losing some part of its territory in the West. We can affirm that the process of formation of Ukrainian ethnographic borders changed from transference from the West to the East, to certain stabilization, to fixation of the already existing borders. Spreading of Ukrainian national territory was developing through agricultural colonization to the East and the South, where free lands were.

The process of stabilization of Ukrainian national territory in certain parts of the country had different forms. The new fact for our history was beginning of intensive national

movement in the western boarder, where we always lost our national positions. The fact of stabilization of Ukrainian national territory, which we witnessed, is indissolubly connected with our final strengthening on the coast of the Black Sea and in Donbas region. It brought with it new ideas and the new direction in our national life and culture.

Our transformation into the modern nation brought with it great changes as for importance of certain parts of Ukrainian national territory. The task, which the nation was trying to solve during all its history, was settled in our favour by the course of the events and by our conscious efforts. The most important events in this process were the final settlement of Ukrainian nation on the coasts of the Black Sea, considerable growth of the role of the South in economic development of Ukraine.

Key words: *national perspectives, ethnographic boundaries, national territory, expansion, Donbas, Black Sea coast.*